

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ PARADIGMA EUROPEANĂ**

**Politica externă și de securitate a Uniunii
Europene**

**Definirea interesului european și dezvoltarea relațiilor
strategice parteneriale**

REZUMAT

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR. PUȘCAȘ VASILE

Student-doctorand:

CÎMPEAN OVIDIU-VASILE

2013

CUPRINS

INTRODUCERE	7
METODOLOGIA CERCETĂRII	13
CAPITOLUL 1	17
DEFINIREA INTERESULUI EUROPEAN – ÎNCADRARE TEORETICĂ	17
INTERESUL NAȚIONAL/EUROPEAN ȘI DEZBATEREA REALISM – IDEALISM	21
VIZIUNEA NEOREALISTĂ ASUPRA PESC ȘI ASUPRA INTERESULUI NAȚIONAL/EUROPEAN	27
UNIUNEA EUROPEANĂ: PUTERE CIVILĂ ȘI „PUTERE SOFT”	30
CONSTRUCTIVISMUL ȘI PREFERINȚA PENTRU NORME A UE	35
ALTE TEORII ALE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE CARE DEZBAT ROLUL GLOBAL AL UE	42
CONCLUZII	47
CAPITOLUL 2	49
EVOLUȚIA ROLULUI EXTERN AL UE. CONCEPTE ȘI METODE DE BAZĂ ÎN POLITICA EXTERNĂ ȘI DE SECURITATE A UNIUNII EUROPENE	49
POLITICA EUROPEANĂ DE SECURITATE ȘI APĂRARE (PESA)	49
STRATEGIA DE SECURITATE EUROPEANĂ (2003)	50
TRATATUL DE LA LISABONA	53
POLITICA DE EXTINDERE A UNIUNII EUROPENE	58
POLITICA EUROPEANĂ DE VECINĂTATE	60
PARTICIPAREA UNIUNII EUROPENE ÎN CADRUL ORGANIZAȚIILOR INTERNAȚIONALE	67
CONCLUZII	69
CAPITOLUL 3	70
ROLUL INSTITUȚIILOR EUROPENE ÎN DEFINIREA INTERESULUI EUROPEAN ȘI A PESC / PESA	70
CONSILIUL EUROPEAN ȘI PREȘEDINTELE CONSILIULUI EUROPEAN	70

ROLUL COMISIEI EUROPENE ÎN DEFINIREA INTERESELOR EUROPENE DE SECURITATE	72
ÎNALTUL REPREZENTANT AL UNIUNII EUROPENE PENTRU AFACERI EXTERNE ȘI POLITICA DE SECURITATE	74
SERVICIUL EUROPEAN PENTRU ACȚIUNE EXTERNĂ	77
CONCLUZII	78
CAPITOLUL 4	79
INTERES NAȚIONAL ȘI INTERES EUROPEAN COMUN: EMERGENȚA UNUI INTERES GENERAL EUROPEAN SAU COMPROMIS ÎNTRE INTERESELE NAȚIONALE?	79
POLITICA EXTERNĂ A FRANȚEI	81
GERMANIA – O PUTERE CIVILĂ ȘI ECONOMICĂ	84
DEFINIREA INTERESELOR DE POLITICĂ EXTERNĂ ȘI DE SECURITATE ALE MARIÍ BRITANII	89
CONTRIBUȚIA POLONIEI ȘI A ȚĂRILOR MEMBRE ALE GRUPULUI DE LA VISEGRÁD LA DEZVOLTAREA PARTENERIATULUI ESTIC	93
CONCLUZII	96
CAPITOLUL 5	99
PARTENERIATELE STRATEGICE ALE UE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII	99
CONCLUZII	109
CAPITOLUL 6	110
PARTENERIATUL TRANSATLANTIC	110
RELAȚIA UE-SUA: COOPERARE ȘI COMPETIȚIE	112
PARTENERIATUL TRANSATLANTIC PENTRU COMERȚ ȘI INVESTIȚII (TTIP – TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP)	117
POZIȚIA EUROPEI ÎN CADRUL NATO	120
CONCLUZII	127
CAPITOLUL 7	129
RELAȚIILE BILATERALE UE-RUSIA	129
CONCLUZII	135
CAPITOLUL 8	136
PARTENERIATELE STRATEGICE ALE UNIUNII EUROPENE ÎN ASIA	136

PARTENERIATUL STRATEGIC UE – CHINA	138
RELAȚIILE PARTENERIALE STRATEGICE UE – INDIA	144
CONCLUZII	149
CAPITOLUL 9	150
UE ȘI REGIONALISMUL/MULTILATERALISMUL. RELAȚIILE UE CU ORGANIZAȚIILE REGIONALE DIN AFRICA, AMERICA LATINĂ, CARAIBE ȘI PACIFIC	150
DIALOGUL INTER-REGIONAL UE – ACP	151
AMERICA LATINĂ, MERCOSUR, UNIUNEA EUROPEANĂ – PROIECTE INTER-REGIONALE	154
CONCLUZII	159
BIBLIOGRAFIE	164

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/107/1.5/S/76841, cu titlul „Studii doctorale moderne: internaționalizare și interdisciplinaritate”.

This work was possible with the financial support of the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013, co-financed by the European Social Fund, under the project number POSDRU/107/1.5/S/76841 with the title „Modern Doctoral Studies: Internationalization and Interdisciplinarity”.

Cette recherche a été soutenue financièrement par le Programme Opérationnel Sectoriel pour le Développement des Ressources Humaines 2007-2013, ainsi que par le Fond Social Européen dans le cadre du projet POSDRU/107/1.5/S/76841 ayant le titre „Études doctorales modernes : internationalisation et interdisciplinarité”.

Motto:

„La coopération entre les nations ne résout rien. Ce qu’il faut chercher, c’est une fusion des intérêts européens et non pas simplement l’équilibre de ces intérêts.”

Jean Monnet, Mémoires (1976)

Cuvinte cheie: interes european, securitate globală, parteneriat, guvernare globală, Uniunea Europeană, politică externă;

Uniunea Europeană a fost definită, în ultimul deceniu, ca o „putere civilă” sau „civilizatoare”, având abilitatea de a-și extinde propriul model și de a asigura stabilitate mai degrabă prin mijloace economice și politice, decât prin cele militare. Pe parcursul ultimului deceniu, europenii au dobândit mai multă experiență și și-au sporit capacitatea de intervenție, cu peste 20 de misiuni desfășurate în cadrul Politicii Europene de Securitate și Apărare, ca răspuns la diferite crize, de la instaurarea păcii post-tsunami în Aceh și până la protecția refugiaților în Ciad.

Cercetarea de față urmărește să răspundă unor întrebări legate de definirea interesului european în materie de politică externă și de securitate și de modalitatea în care UE contribuie la guvernarea globală, prin stabilirea unor parteneriate strategice cu diferite state, puteri regionale sau mondiale, și cu organizații regionale sau internaționale.

În primul rând, am încercat să identificăm teoriile relațiilor internaționale care explică cel mai bine emergența unui astfel de interes european comun, care sunt actorii care participă la stabilirea obiectivelor UE și ce rol au instituțiile europene în procesul de definire a interesului european.

În al doilea rând, cercetarea urmărește să ofere o analiză a politicii parteneriale a Uniunii Europene, la începutul secolului XXI, ca instrument al acțiunii sale externe și ca modalitate de atingere a obiectivelor strategice de securitate și apărare. Aceste parteneriate strategice sunt și un mecanism nou prin care UE își aduce contribuția la guvernarea mondială. Avem în vedere parteneriatele concepute în Strategia de Securitate și Apărare a UE și mecanismele de promovare a regionalismului și inter-regionalismului la nivelul sistemului relațiilor internaționale.

Cercetarea noastră are ca punct de plecare teoria instituționalismului și a interdependenței complexe a lui Robert Keohane și Joseph Nye, care explică mult mai bine creșterea rolului UE la nivel global, decât teoriile realiste. Keohane arată că instituțiile internaționale contribuie la reducerea insecurității și facilitează schimbul de informații dintre state, limitând astfel dilema securității. Acestea forțează statele să negocieze mai degrabă, decât să adopte strategii conflictuale, iar obligațiile și obiectivele pe care le impun sunt deasupra intereselor particulare,

naționale¹. Astfel, instituționalizarea la nivel internațional limitează impredictibilitatea comportamentului statelor și poate fi privită ca o formă de autoritate legitimă.

Joseph Nye susține, prin teoria interdependenței complexe, că statele nu sunt singurii actori importanți pe scena internațională și că actorii transnaționali sunt, de asemenea, jucători majori. Prin urmare, forța nu mai este instrumentul determinant pentru atingerea obiectivelor, iar securitatea nu mai este singurul obiectiv dominant². Interdependența complexă presupune mai multe canale de comunicare între state și diminuarea importanței ierarhizării tradiționale a temelor abordate la nivel interstatal sau internațional. Aceasta presupune creșterea probabilității cooperării între state.

Starea de pace are două sensuri, unul în care este descrisă absența războiului, datorată unor împrejurări excepționale cum ar fi o balanță de putere, un dezechilibru major de forțe în cadrul sistemului internațional imposibil de contestat, teama de a declanșa un război nuclear sau pur și simplu lipsa motivației politice de a intra în război³. Cel de-al doilea sens se referă la “pacea profundă”, în care războiul nu mai este perceput ca un instrument util al politicii, acesta fiind de neconceput. Pentru ca această pace profundă să se poată instala, “războiul trebuie să fie respins din punct de vedere cultural, să nu mai fie acceptabil din punct de vedere social”⁴.

În Europa, în urma experienței tragice a celor două războaie mondiale, s-a creat, sub umbrela Uniunii Europene, nucleul unei zone de stabilitate care poate fi luată drept model de restul lumii. În urma parteneriatului strategic între cei doi inamici tradiționali, Franța și Germania, s-au creat premisele unei Europe pașnice, în care nu se mai pune problema unui conflict armat. Ținând cont de acestea, ne punem întrebarea : Poate Uniunea Europeană, pe baza experienței sale, să exporte acest model de stabilitate? Reușește UE prin încurajarea construcțiilor

¹ Mario Telo, *Europe: A Civilian Power?*, Palgrave Macmillan, London, 2006, pag. 40-41

² Vasile Pușcaș, *Relații internaționale / transnaționale*, Eikon, Cluj-Napoca, 2007, pag. 142-143

³ Collin S. Graz, *Războiul, pacea și relațiile internaționale – O introducere în istoria strategică*, Polirom, Iași, 2010, pag. 315-316

⁴ Ibidem

regionale în diferite părți ale lumii, prin crearea de parteneriate strategice cu astfel de structuri să contribuie la diminuarea instabilității și insecurității de la nivel mondial?

În contextul în care apare un nou concept de securitate, în care apar noi provocări (cea energetică, securitatea mediului, noi tipuri de amenințări - terorism, piraterie, crima organizată transfrontalieră, infracțiunile și atacurile informatice etc.)⁵, definite în Strategia Europeană de Securitate, lansată în 2003, am încercat să răspundem la următoarea întrebare:

- Care sunt mijloacele și modalitățile Uniunii Europene de a-și atinge obiectivele de securitate și care sunt parteneriatele pe care aceasta le poate dezvolta pentru a contribui la creșterea securității și stabilității sistemului internațional?

Altfel spus, prin cercetarea de față am urmărit și analizat capacitatea Uniunii Europene de a reprezenta interesul european comun în relațiile cu partenerii săi strategici și în cadrul organizațiilor internaționale și modalitatea în care aceasta, aspirând la un rol global, în condițiile schimbării și multipolarizării sistemului de relații internaționale, contribuie la diminuarea instabilității și insecurității globale, prin politica partenerială și prin mijloacele civile de promovare a cooperării intra și inter-regionale.

Astfel, pentru a atinge acest obiectiv al cercetării, în prima parte a lucrării, pornind de la teoriile care explică emergența UE ca actor global, am încercat să identificăm și să analizăm procesele prin care sunt definite obiectivele de politică externă și de securitate, precum și mijloacele folosite pentru punerea în operă a acestora.

În timp ce literatura de specialitate tratează pe larg rolul global al UE, dimensiunea civilă a puterii sale strategice sau relațiile bilaterale dintre Statele Membre și marile puteri, există puține studii care să abordeze definirea interesului european în materie de politică externă și de securitate la nivelul Uniunii Europene și parteneriatele strategice ale acesteia ca instrument suplimentar de politică externă, menit să contribuie la creșterea influenței UE în lume. De asemenea, chiar dacă există lucrări care prezintă parteneriatul UE cu diferite state sau regiuni, parteneriatul strategic nu este analizat din perspectiva eficienței sale ca mijloc de guvernare

⁵ Ibidem, pag. 132

globală. Tocmai în aceste arii ale politicii externe europene dorim să ne aducem contribuția prin cercetarea de față.

Evoluția Uniunii Europene în plan extern este o temă de actualitate, care se află în atenția multor teoreticieni ai relațiilor internaționale. Chiar dacă realiștii nu cred într-un rol major al UE pe scena internațională, emergența acesteia ca actor global cu o influență în creștere este analizată și luată în considerare, atât de către teoriile liberale sau constructiviste, cât și de teorii precum federalismul, neofuncționalismul sau interguvernamentalismul, care au ca obiect principal de studiu construcția europeană.

După două războaie mondiale devastatoare, integrarea europeană a creat un nucleu de stabilitate pe continent, făcând din UE un model de cooperare și construcție regională. În prezent, europenii încearcă să exporte acest model prin susținerea și promovarea cooperării internaționale, prin promovarea unui multilateralism eficient și prin susținerea organizațiilor internaționale și regionale.

Astfel, studierea mecanismelor și instrumentelor pe care le folosește Uniunea Europeană pentru a-și atinge obiectivele de politică externă este extrem de importantă. În timp ce există numeroase studii care descriu „puterea soft” a UE, condiționalitatea pozitivă a politicii de extindere, instrumentele Politicii Europene de Vecinătate sau misiunile europene de menținere a păcii, prin prezenta cercetare încercăm să analizăm un nou instrument folosit de UE pentru dezvoltarea relațiilor cu cele mai influente state, și anume parteneriatele strategice.

Construcția teoretică a lucrării pornește de la o cercetare de tip calitativ, care este bazată pe metoda analizei de documente și a studiului de caz. Astfel, studiind politica externă și de securitate a Uniunii Europene la începutul secolului XXI, încercăm să descoperim tipologii și modele, ținând cont de datele avute la dispoziție.

Rațiunile, care au stat la baza alegerii acestui tip de cercetare, au fost acelea că analiza principalelor documente oficiale care trasează liniile strategice ale PESC, precum Strategia Europeană de Securitate – *O Europă sigură într-o lume mai bună*, Raportul privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate – *Asigurarea securității într-o lume în schimbare* sau Comunicarea Comisiei Europene – *Interesul european: succesul în epoca globalizării*, dar și analiza modificărilor instituționale aduse de Tratatul de la Lisabona sau a altor acte oficiale ale

instituțiilor europene sunt relevante pentru a afla pozițiile asumate ale Uniunii Europene și direcția în care se îndreaptă aceasta. De asemenea, studiul de caz care are în vedere atât politica externă a statelor membre, cât și parteneriatele strategice, ne va aduce clarificări importante, care vor ajuta la atingerea obiectivelor cercetării.

Având în vedere dinamismul sistemului internațional, transformările accelerate provocate de globalizare, dar și schimburile dintre state și regiuni, care sunt în creștere și care duc la o interdependență complexă, perioada luată în calcul în cadrul cercetării noastre este aceea de după anul 2001 (an de referință, care marchează apariția unor noi amenințări globale – terorismul) și până în prezent. Considerăm că evenimentele din această perioadă explică suficient de bine dezvoltarea relațiilor parteneriale strategice ale UE și evoluția rolului global al acesteia.

Interogațiile de cercetare ale prezentului demers sunt următoarele: Cum se pun de acord viziunile, nevoile și interesele naționale statale cu cele promovate de la nivelul instituțiilor Uniunii Europene? Care sunt progresele făcute de UE în domeniul PESC și cum a evoluat aceasta pe scena relațiilor internaționale? Care sunt cele mai importante instituții europene care contribuie la definirea interesului european comun și ce rol au acestea? Reușește UE prin încurajarea construcțiilor regionale în diferite părți ale lumii, prin crearea de parteneriate strategice cu astfel de structuri și cu marile puteri, să contribuie la diminuarea instabilității și insecurității de la nivel mondial?

Pentru a răspunde întrebărilor de cercetare am considerat oportună prezentarea poziției și conceptelor principalelor teorii ale relațiilor internaționale cu privire la apariția interesului european comun, care ne vor ghida în demersul nostru de identificare a procesului de definire a obiectivelor de politică externă și de securitate.

Înainte de a prezenta parteneriatele strategice, am arătat progresele făcute de Uniunea Europeană în ceea ce privește rolul său global. Strategia Europeană de Securitate, adoptată în 2003, este primul document care trasează liniile strategice ale PESC și identifică amenințările și provocările cărora trebuie să le facă față europenii. După eșecul proiectului constituțional, Tratatul de la Lisabona preia într-o mare măsură prevederile ce țin de acțiunea externă a Uniunii și întărește cadrul instituțional, prin creșterea rolului Înalțului Reprezentant, înființarea poziției de Președinte al Consiliului European și crearea Serviciului European de Acțiune Externă. De

asemenea, UE capătă personalitate juridică, ceea ce îi permite să adere la organizații internaționale.

În cadrul lucrării de față, nu ne-am propus o cercetare exhaustivă a acestor parteneriate. Pentru a stabili în ce măsură contribuie UE la governanța globală și la creșterea stabilității și securității la nivel mondial, am considerat suficientă o analiză detaliată a celor mai importante parteneriate strategice, și anume cele cu SUA, Rusia, China, India și Brazilia. De asemenea, în ultimul capitol, am prezentat și politica europeană de promovare a integrării regionale și de susținere a dialogului inter-regional, analizând relațiile UE cu alte organizații regionale, precum MERCOSUR, CELAC, ACP, ASEAN sau Uniunea Africană.

Succesul parteneriatelor strategice ale Uniunii Europene depinde de modul în care Statele Membre ajung la un echilibru al intereselor naționale și de modul în care acestea își transpun interesele la nivel european. În consecință, am considerat necesară studierea procesului de definire a interesului european, ținând cont de cele două niveluri: național și comunitar. În prima parte a lucrării, ne-am interesat de rolul instituțiilor europene în definirea unui interes european comun, am analizat politica externă a celor mai influente state europene și modul în care acestea văd evoluția UE pe scena internațională, ca actor de sine stătător.

Nu în ultimul rând, în partea a doua a cercetării, am analizat relațiile parteneriale strategice ale Uniunii Europene. Aceasta consideră că parteneriatele strategice sunt un instrument util pentru promovarea intereselor și urmărirea obiectivelor sale la nivel global. În acest sens, au fost stabilite o serie de parteneriate strategice cu state terțe: Statele Unite, Rusia, China, India, Japonia, Coreea de Sud, Canada, Mexic, Brazilia și Africa de Sud.

În primul capitol am arătat cum se poziționează principalele teorii ale relațiilor internaționale față de construcția europeană, dar și și modul în care acestea explică definirea interesului național sau a interesului european comun. În timp ce realismul respinge posibilitatea ca Uniunea Europeană să devină un actor major pe scena internațională, datorită faptului că o convergență asupra interesului european în cazul politicii externe și de securitate este improbabilă, deoarece aceasta ține de nucleul dur al atribuțiilor regaliene ale statului, al interesului național și al suveranității, teoriile liberale și constructivismul acordă mai mult credit instituțiilor multilaterale și sunt axate pe o logică a cooperării și a interdependenței.

Din perspectiva teoriei realiste, interesul suprem al oricărei unități politice este supraviețuirea, iar pentru atingerea acestui țel, statele trebuie să se bazeze doar pe ele însele (*self-help*), cea mai bună poziție în acest sens fiind cea de hegemon. Pentru realiști, organizațiile internaționale nu sunt decât un instrument util pentru promovarea intereselor naționale, iar construcția europeană este privită din perspectiva situației precare a statelor europene de după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial sau ca încercare de a contra-balansa puterea americană (*soft-balancing*).

Însă, liberalismul și constructivismul acordă mai mult credit Uniunii Europene și rolului său global. Liberalii descriu Uniunea Europeană ca fiind o *putere civilă* sau *putere soft*, punând accent pe rolul jucat de aceasta în procesul de *instituționalizare* a relațiilor internaționale. Acțiunea externă europeană este bazată pe cooperare multilaterală, pe întărirea instituțiilor internaționale și pe inovare în materie de instrumente de guvernare globală, în detrimentul politicilor de forță. În contextul globalizării și al apariției unor noi tipuri de amenințări, puterea militară își pierde din relevanță, o putere inteligentă (*smart power*) fiind nevoită să combine *puterea hard* și *puterea soft*, punând, însă, accentul pe dezvoltarea de parteneriate și pe o cooperare internațională într-un cadru instituțional bine reglementat.

Teoriile liberale descriu Uniunea Europeană ca o putere civilă, care își dezvoltă relațiile externe pe baza parteneriatului și a cooperării multilaterale și care caută să se impună prin alte mijloace decât cele militare.

Constructiviștii văd în Uniunea Europeană o *putere normativă*, un laborator util pentru guvernarea mondială, deoarece a creat în interior un cadru de norme, cu scopul de a depăși suveranitatea statelor și de a rezolva probleme pe care statele nu le mai pot rezolva singure, pe care încearcă să îl impună și la nivel internațional. Teoria constructivistă consideră că simplul fapt al existenței UE creează o presiune ideologică pentru păstrarea unității ei și creează un context care favorizează apariția interesului european comun. Politica Externă și de Securitate Comună este văzută ca un proces de *europenizare* a diplomațiilor naționale, prin care statele adoptă o cultură strategică comună.

Ținând cont de faptul că identitățile și interesele statelor sunt construite social, constructiviștii subliniază asemănarea dintre guvernarea europeană și cea mondială, ambele

propunându-și rezolvarea unor probleme pe care statele nu le mai pot rezolva singure. Astfel, în această încercare, Uniunea Europeană propune un model bazat pe norme, care sunt izvorul principal pentru depășirea suveranității statelor și care au menirea fie de a îmbunătăți modul de funcționare, fie de a reglementa o anumită problemă apărută într-un domeniu în care UE are competențe. În opinia constructiviștilor, Uniunea Europeană tinde să exporte la nivel global acest cadru normativ și etic pe care se bazează relațiile dintre membrii săi, constituindu-se într-o „putere etică” sau „putere normativă”.

Chiar dacă au fost criticate pentru faptul că sunt eurocentrice, federalismul, neofuncționalismul sau interguvernamentalismul sunt teorii care contribuie la înțelegerea construcției europene și explică apariția interesului european comun. Acestea propun concepte relevante, precum cel neofuncționalist de „*spillover*”, proces care determină o aprofundare și o extindere a integrării de la un domeniu la altul și care nu mai poate fi controlat de la nivel național.

După stabilirea cadrului teoretic, în capitolul 2 am prezentat evoluția rolului extern al UE și principalele concepte și metode de bază în politica externă și de securitate europeană. Deși a făcut progrese importante, UE rămâne percepută ca un jucător marginal în materie de securitate globală⁶. Totuși, Strategia Europeană de Securitate, elaborată în 2003, exprimă ambiția geostrategică a Uniunii Europene în vecinătatea sa și în gestionarea crizelor și conflictelor de la nivel global. Prin politica de extindere și prin politica de vecinătate, Uniunea Europeană a reușit să influențeze major echilibrul politic pe continent, contribuind decisiv la stabilitatea regiunii. De asemenea, Tratatul de la Lisabona aduce noi instrumente pentru întărirea rolului global al Europei. Acesta introduce schimbări importante în domeniul PESC/PESA, în special prin consolidarea funcției Înalțului Reprezentant, prin înființarea Serviciului European pentru Acțiune Externă, prin introducerea unui articol privind asistența reciprocă în materie de apărare, a unei clauze de solidaritate, a unei cooperări structurate permanente în domeniul apărării și a extinderii

⁶ David Garcia Cantalapiedra, Javier Garcia Gonzalez – *The changing nature of NATO: Towards a regional security organization?*, în UNISCI Discussion Papers, n° 22, Ianuarie 2010, pag. 12

„misiunilor Petersberg”⁷ (misiuni umanitare și de salvare, de menținere a păcii, gestionarea crizelor, inclusiv operațiuni de restabilire a păcii).

În capitolul 3 am identificat actorii care definesc interesul european, strategia de apărare și securitate, luând în calcul principalii actori instituționali ai UE (Înaltul Reprezentant, Consiliul European, Președintele Consiliului, Comisia Europeană și Serviciul European pentru Acțiune Externă etc.). De asemenea, am analizat rolul și legitimitatea participanților la elaborarea politicilor de securitate și apărare și vectorii pe care aceștia îi folosesc pentru a promova și implementa aceste politici.

În urma intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, sistemul instituțional european a suferit unele modificări cu scopul de a crește convergența dintre politicile naționale ale Statelor Membre și de a oferi coerență acțiunii externe a Uniunii Europene. Astfel, în cadrul Comisiei Europene, instituție fundamentală a UE, a fost creat un post de vicepreședinte, care este în același timp și Înaltul Reprezentant al UE pentru politica externă și de securitate. Sub conducerea Înaltului Reprezentant a fost plasat și noul serviciu diplomatic european (Serviciul European pentru Acțiune Externă). De asemenea, crearea unei poziții semi-permanente în fruntea Consiliului European, are menirea de a crește vizibilitatea UE și de a da coerență politicilor acesteia, fiind pentru prima dată când acest for este condus de un președinte care nu deține mandat național.

Astfel, putem afirma că toate aceste modificări instituționale majore au dus la o comunitarizare a politicii externe a UE, chiar dacă este nevoie de timp pentru a putea observa care sunt implicațiile pe termen lung, acest sistem fiind încă la început.

Odată identificat rolul instituțiilor europene în definirea interesului european în materie de politică externă și securitate, în capitolul 4 am prezentat modalitatea în care Statele Membre ale UE se raportează la obiectivele de securitate ale UE și la PESC și felul în care își promovează interesele naționale la nivel european. În acest capitol am analizat modalitatea în care se îmbină viziunile, nevoile și interesele naționale statale cu cele promovate de la nivelul instituțiilor Uniunii Europene.

⁷ *** - Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, *Rezoluția Parlamentului European din 5 iunie 2008 privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate și a PESA*, 2008/2003(INI)

Creșterea rolului și a influenței UE la nivel global este condiționată de convergența dintre cele trei mari puteri europene: Franța, Marea Britanie și Germania⁸. Dacă motorul franco-german a jucat adesea un rol important în progresele făcute în construcția europeană și în chestiunile de apărare comună – prin lansarea brigăzii franco-germane, a corpului european sau prin propunerea de creare a unui “cartier general european” în 2003 (la inițiativa Franței, Germaniei, Belgiei și Luxemburgului) – capacitățile și ambițiile militare scăzute ale Berlinului, lentoarea proceselor de luare a deciziilor, precum și divergența cu privire la prioritățile geostrategice (Franța având interese majore pe continentul african, iar Germania privind mai degrabă spre Europa de Est și spre Balcani) au constituit piedici în avansarea proiectului unei politici externe și de securitate integrate la nivel european.

De asemenea, chiar dacă Marea Britanie este credibilă pe plan militar și ar putea reprezenta un partener serios pentru Franța în obiectivul de a oferi un rol strategic propriu pentru UE, aceasta este reticentă în a duplica structura militară a NATO cu o structură militară europeană autonomă.

Totuși, după disensiunile legate de intervenția militară în Irak, în 2003, cele trei țări au reușit să ajungă la o viziune comună asupra strategiei europene de securitate sau asupra sancțiunilor impuse Iranului, cu scopul de a descuraja programul nuclear al acestuia.

Interdependența intereselor de securitate ale statelor membre a dus la apariția unor forme variate de cooperare, precum mutualizarea resurselor, coordonarea politică, armonizarea legislațiilor naționale și chiar admiterea posibilității angajării militare pentru apărarea unor interese, altele decât cele naționale. În această accepțiune, interesele statelor membre și interesul european sunt atât compatibile, cât și convergente, iar apărarea intereselor naționale de securitate implică apărarea intereselor europene.

În partea a doua a cercetării am arătat modul în care Uniunea Europeană își urmărește interesele și obiectivele de politică externă și de securitate în lume, prin relațiile strategice pe care aceasta le dezvoltă cu partenerii săi, fie că este vorba de marile puteri, de organizații regionale sau instituții internaționale multilaterale.

⁸ Maxime Lefebvre *L'Union Européenne peut-elle devenir une grande puissance?*, La Documentation française, Paris, 2012, pag. 51-53

Având o imagine clară asupra mecanismelor de definire a strategiei de securitate europeană, am analizat mijloacele pe care le folosește și pe care le are la îndemână UE pentru a-și atinge obiectivele strategice. În acest sens, în capitolul 5 am analizat parteneriatele pe care UE le are cu diverse puteri și organizații internaționale în contextul globalizării. Având în vedere faptul că la nivel internațional cooperarea se extinde, iar convergența intereselor majorității marilor puteri crește, forța militară își pierde din relevanță, aceasta putând fi folosită doar în cazuri excepționale și ca ultimă instanță. În schimb, instrumentele civile, pe care le folosește UE în relațiile cu partenerii săi, sunt mult mai utile pentru cooptarea acestora în efortul de a ordona scena internațională și de a face față provocărilor globale.

Politica partenerială a UE este bazată pe o experiență de peste 50 de ani de stabilitate și de rezolvare a conflictelor pe continentul european. Astfel, strategia partenerială europeană este concentrată pe patru linii directoare: politica de extindere (acceptarea de noi membri în sânul UE – Balcanii de Vest etc.), politica de vecinătate (Euro-Med, Parteneriatul Oriental), parteneriatele strategice bilaterale cu marile puteri (SUA, Rusia, China etc.) și dialogul inter-regional instituționalizat cu alte regiuni ale lumii (MERCOSUR, ASEAN, ACP etc.)⁹

Uniunea Europeană a arătat că are capacitatea de a reprezenta interesele tuturor statelor membre și că poate vorbi cu o singură voce în diferite ocazii și mai ales în contextul negocierilor comerciale din cadrul OMC sau în alte chestiuni economice, însă în ceea ce privește politica externă, tocmai relațiile cu partenerii strategici sunt un factor de diviziune. Un exemplu concludent în acest sens este atitudinea pe care UE ar trebui să o aibă față de Rusia: unele state doresc o apropiere și o cooperare mai strânsă cu Moscova, în timp ce statele est-europene își definesc politica pe baza temerilor pe care încă le au față de Rusia¹⁰. Astfel, de cele mai multe ori, cele mai importante state membre își urmăresc propria agendă bilaterală în relațiile cu marile puteri.

Însă, Statele Membre ale UE, confruntate cu apariția „puterilor emergente”, cu ascensiunea Chinei sau cu realpolitik-ul afișat de Rusia, au tot interesul să se unească sau cel

⁹ Mario Telo, *European Union and New Regionalism*, Ashgate, London, 2007, pag. 114

¹⁰ André Dumoulin, *Vers un livre blanc européen de la sécurité et de la défense: entre „objet non-identifié” et fenêtre d’opportunité*, în *Revue internationale et stratégique*, nr. 82, 2011, pag.40-50

puțin să acționeze pentru a-și mutualiza mijloacele și resursele, astfel încât să-și păstreze influența și locul în lume.

Este în interesul Uniunii Europene și al europenilor să contribuie și chiar să conducă procesul de reformă și întărire a instituțiilor internaționale și procesul de democratizare globală, bazat pe o legislație internațională, care să ducă la o globalizare echitabilă și eficientă. Parteneriatele strategice sunt un instrument potrivit prin care UE încearcă să convingă marile puteri, dar și puterile emergente să se alăture eforturilor de reglementare și civilizare a raporturilor dintre state. Însă, pentru ca parteneriatele să fie eficiente, UE trebuie să-și consolideze și să își intensifice legăturile cu partenerii săi strategici, iar Statele Membre trebuie să-și coordoneze pozițiile în fața acestor puteri.

În capitolele 6, 7 și 8 am analizat parteneriatul transatlantic, relațiile Uniunii Europene cu Rusia și parteneriatele strategice cu China și India. Astfel, dacă SUA rămâne cel mai important aliat al UE, parteneriatele cu Rusia, China și India se bazează pe relațiile comerciale și pe interese economice, chiar dacă europenii încearcă să impună și alte teme (schimbările climatice, reforma ONU, întărirea rolului Curții Penale Internaționale, drepturile omului etc.) pe agenda discuțiilor.

În prezent, cel mai important parteneriat pentru UE este cel cu SUA și implicit cu NATO. Prin crearea unei politici europene de securitate de succes, independentă de NATO, se complică relațiile din sânul alianței¹¹. Unii strategi consideră că europenii încearcă prin PESA și PESC să balanseze puterea SUA, UE pregătindu-se să abordeze autonom problemele de securitate de la periferia Europei și să aibă o voce care să conteze mult mai mult în probleme globale de securitate, oferind astfel o alternativă la modul în care SUA înțeleg să trateze temele mondiale de securitate.

Însă, în condițiile oferite de sistemul de relații internaționale, în fața noilor amenințări, „NATO reprezintă nu doar un acord mutual de apărare, ci o comunitate a destinului”¹², marea încercare pentru aliați fiind aceea de a oferi atât NATO cât și Politicii Europene de Securitate și Apărare un rol credibil și care să nu intre în conflict.

¹¹ Barry R. Posen, *European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?*, în *Security Studies*, pag. 150-151

¹² Pierre-Henri 'Argenson, *The Future of European Defence Policy*, *Survival*, 51: 5, 2009, pag. 143-154

Deși SUA au susținut integrarea europeană și cooperarea transnațională în Europa, atunci când a fost vorba de probleme politice și economice serioase, aceasta a preferat să le trateze cu state europene individuale și nu cu Uniunea Europeană ca atare. Însă, ocazional, America a insistat ca Europa să aibă o singură voce, fapt ce i-a determinat pe europeni să suspecteze faptul că americanii favorizează cooperarea europeană doar atunci când aceasta este condusă de SUA și când servește intereselor americane, nu și în cazul în care Statele Membre formulează ele însele politicile europene¹³.

„Soarta Uniunii Europene ca putere este strâns legată de succesul acesteia în construirea unui parteneriat efectiv cu SUA”¹⁴, iar pentru a fructifica la maximum parteneriatul transatlantic, SUA trebuie în primul rând să coopereze cu UE ca întreg și nu separat cu state membre care sunt mai favorabile lor pe diverse teme particulare. Această atitudine poate fi de folos SUA pe termen scurt, însă pe termen lung poate crea diviziuni în interiorul UE, slăbind puterea europenilor de a face față împreună provocărilor de securitate actuale. Este important ca actuala administrație să revină la poziția tradițională de susținere a integrării europene, inclusiv în domeniul politicii externe și de securitate.

De asemenea, trebuie să existe o coordonare mai atentă a inițiativelor globale ale ambelor maluri ale Atlanticului. În acest moment, parteneriatul dintre UE și SUA nu este la nivelul așteptat, unele centre de analiză americane susținând că acesta încă nu este strategic și că este nevoie urgent de *upgradarea* lui. Relația dintre UE și SUA nu trebuie să se mai limiteze la dimensiunea securității, ci trebuie să evolueze spre un nou tip de parteneriat strategic, care să remodeleze sistemul internațional și care să promoveze un nou tip de management al relațiilor internaționale, bazat pe respectul față de legi și dreptul internațional și orientat spre rezolvarea problemelor globale¹⁵: securitatea și stabilitatea regională și internațională, dezvoltarea

¹³ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Edit. Univers Enciclopedic, București, 2000, pag. 88-89

¹⁴ Michael Smith and Rebecca Steffenson, *The EU and the United States*, în Christopher Hill and Michael Smith, *International Relations and the European Union*, Second Edition, Oxford University Press, New York, 2011, pag. 429

¹⁵ Vasile Pușcas, *Europa în criză*, Eikon, Cluj-Napoca, 2011, pag. 189

economică și socială sustenabilă, schimbările climatice, terorism, respectarea drepturilor omului etc.

Relațiile UE – Rusia pot fi rezumate prin trei caracteristici, care țin fiecare de câte o teorie a relațiilor internaționale: *adeziunea imposibilă*, care face trimitere la un raport de forță clasic pus în evidență de teoria realistă; *confruntarea improbabilă*, subliniată de dorința idealistă de la sfârșitul Războiului Rece de a pune capăt confruntărilor militare în Europa; *cooperarea necesară* gestionării problemelor comune apărute în urma reconfigurării continentului, teorie neofuncționalistă¹⁶.

Atât Uniunea Europeană, cât și Rusia, urmăresc prin parteneriatul dintre ele interesul pentru prezervarea securității lor economice. Pentru UE este importantă obținerea de garanții cu privire la asigurarea securității sale energetice și anume securitatea aprovizionării, stabilitatea prețurilor, protejarea mediului, asigurarea faptului că zonele de tranzit (Ucraina, Bielorusia, Moldova, Georgia) nu devin surse de dispută. În acest sens, Rusia ar trebui să fie convinsă de europeni să nu mai privească acțiunea UE în aceste zone ca fiind concurentă și să înceteze să mai considere cooperarea în acest spațiu ca fiind un joc cu sumă nulă.

De asemenea, UE ar trebui să fie mai activă în vecinătatea sa estică, să sprijine mai mult evoluțiile democratice din aceste state, fără să se teamă că se amestecă în sfera de influență rusă sau de repercusiuni.

Emergența Asiei atât din punct de vedere economic, cât și din punct de vedere politic și militar se face în mare măsură în detrimentul Occidentului, căruia ar vrea să îi ia locul în fruntea sistemului internațional.

Dacă Asia de Sud-Est și Japonia, fragilizate de dramele din 2011, își păstrează încă un potențial economic puternic, Asia dornică să-și afirme statutul de putere strategică, economică și politică se rezumă din ce în ce mai mult la două țări: China și India¹⁷. Însă, aceste două țări, chiar

¹⁶ Tanguy de Wilde d'Estmael, *Le partenariat entre l'UE et la Russie*, în René Schwok, Frédéric Merand, *L'Union Européenne et la sécurité internationales. Théories et pratiques*, Academia Bruylant, Université de Genève, 2009, pag. 165

¹⁷ Philippe Esper, Christian de Boissieu, Pierre Delvolve, Christophe Jaffrelot, *Un monde sans Europe?*, Fayard, 2011, pag. 158-159

dacă se regăsesc în aceeași tabără în cadrul negocierilor în sânul OMC sau cu ocazia unor voturi în cadrul ONU sau al Consiliului de securitate, sunt rivale în numeroase privințe și suferă de grave contradicții interne.

Uniunea Europeană nu poate să se distanțeze de acest „nou epicentru al lumii”, care este Asia, chiar dacă unele think-tank-uri americane reclamă o diviziune a muncii transatlantice, Europa având în sarcină vecinătatea sa, în timp ce SUA și-ar concentra atenția pentru urmărirea intereselor strategice în Asia.

În ultimul capitol, am prezentat parteneriatele UE cu organizațiile regionale, care sunt caracterizate prin respectul față de alteritate, prin multilateralismul bazat pe legea internațională și pe relațiile instituționalizate¹⁸. Mario Telo, în lucrarea sa “European Union and New Regionalism” (2007), susține că Uniunea Europeană constituie “hub-ul și forța motrice” a unui sistem multipolar, care există deja într-o formă embrionară. Parteneriatele UE cu ASEAN (statele din Asia de Sud-Est), MERCOSUR (statele din America Latină), sau cu statele din Africa, Caraibe și Pacific (ACP) sunt exemple de cooperare și dialog inter-regional.

Guvernele statelor europene și UE sunt cei mai puternici susținători ai instituțiilor și organizațiilor internaționale de la nivel global sau regional. Europeanii finanțează peste 40% din operațiunile de pace ale ONU și contribuie cu peste 50% la fondurile și programele de ajutorare ale ONU. De asemenea UE sau Statele Membre sunt semnatare ale majorității tratatelor internaționale aflate în vigoare, iar prin puterea exemplului acestea au influențat și alte procese de integrare regională.

Promovarea inter-regionalismului ca axă majoră a politicii externe a Uniunii Europene are ca obiective exportarea modelului european pe o bază normativă și simbolică, gestionarea problemelor de securitate la nivel regional (regionalizarea conflictelor) și promovarea unui multilateralism eficient. UE încearcă să-și optimizeze influența prin intermediul dialogului inter-regional și al organizațiilor regionale¹⁹. Inter-regionalismul nu răspunde doar nevoii de a trata

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Haingo Mireille Rakotonirina, *Le dialogue interregional UE – Afrique depuis Cotonou: Le cas de la facilité de soutien a la paix en Afrique*, în *Politique européenne*, 2007/2, nr. 22, pag. 125-147

chestiuni de securitate la un nivel adecvat, ci oferă posibilitatea influențării sau chiar modificării poziției anumitor state.

„Regionalismul strategic” oferă o posibilitate și un mijloc adecvat Uniunii Europene pentru stabilirea de parteneriate și alianțe la nivel global, cu scopul de a promova și implementa multilateralismul eficient²⁰. Acest multilateralism promovat de UE diferă de viziunea eurocentrică asupra rolului global al Uniunii, fiind orientat mai mult înspre o politică pluralistă, prin care se dorește obținerea unei legitimități extinse.

Uniunea Europeană caută să-și extindă influența în lume identificându-se cu multilateralismul, atât la nivel global, cât și regional. Mecanismele pe care le pune în practică pentru a-și atinge obiectivele de politică externă variază de la dialogul politic și cooperarea economică până la punerea în operă a unor parteneriate strategice cu vecinii săi sau cu marile puteri.

Dincolo de conflictele armate dintre marile puteri, „puterea soft” este mult mai importantă: „*Un stat poate obține rezultatele așteptate pe scena internațională, grație admirației valorilor sale de către alte state, deoarece aceste state aspiră la nivelul său de prosperitate și deschidere*”²¹, o imagine în acest sens fiind oferită de modelul social, economic și politic al Uniunii Europene.

Astfel, în lipsa unei amenințări militare directe, pentru a face față amenințărilor globale și pentru a asigura prosperitatea și supraviețuirea modelului social european, interesul major al Uniunii Europene este tocmai extinderea acestui model și răspândirea valorilor europene la nivel mondial.

La începutul cercetării ne-am întrebat dacă Uniunea Europeană poate, pe baza experienței sale, să exporte acest model de stabilitate și dacă reușește, prin încurajarea construcțiilor regionale în diferite părți ale lumii, prin crearea de parteneriate strategice cu astfel de structuri, să contribuie la diminuarea instabilității și insecurității de la nivel mondial.

²⁰ Vasile Pușcaș, *Managing global interdependencies*, Eikon, Cluj-Napoca, 2010, pag. 66

²¹ Joseph S. Nye (jr.), *The benefits of soft power*, în Harvard Business School, februarie 2004, <http://hbswk.hbs.edu/archive/4290.html>

Pentru a-și atinge acest obiectiv fundamental, Uniunea Europeană a apelat, așa cum am văzut în capitolele anterioare, la o serie de mecanisme și politici: condiționalitatea pozitivă, sancțiunile economice, susținerea cooperării, întărirea organizațiilor internaționale sau intervenții militare și civile de menținere a păcii în diverse regiuni ale lumii. Însă, aceste mecanisme nu s-au dovedit a fi adaptate relațiilor cu marile puteri. În consecință, pentru a-și dezvolta relațiile cu acestea, UE a creat un nou instrument, cel al parteneriatelor strategice, prin care urmărește să-și convingă partenerii să se alăture eforturilor sale de civilizare a relațiilor internaționale, prin promovarea multilateralismului eficient și a cooperării internaționale.

Uniunea Europeană nu este o superputere și este nerealist să ne imaginăm că aceasta va putea construi în jurul ei o coaliție internațională care să ofere într-un cadru multilateral soluții la toate problemele lumii. Rezultatul Conferinței de la Copenhaga cu privire la schimbările climatice a fost determinat de partenerii strategici ai UE, în frunte cu Statele Unite, care i-au exclus pe europeni de la negocierile care vizau stabilirea unui acord final. Însă, există și cazuri în care parteneriatele strategice stabilite de UE dau roade, precum adoptarea de către China a unor ținte pentru utilizarea tehnologiilor verzi, în urma dialogului cu europenii.

Pe termen mediu și lung, cu pași mărunți, UE poate să-și convingă partenerii strategici să renunțe la unilateralism și să colaboreze pentru asigurarea unui climat internațional stabil în care relațiile internaționale să fie civilizate de existența unor regimuri, instituții și organizații internaționale care să trateze eficient provocările legate de schimbările climatice, terorism, traficul de droguri, ciber-criminalitatea, statele eșuate etc.

Însă, pentru ca parteneriatele strategice să funcționeze, UE trebuie să vorbească cu o singură voce, deoarece există o tentație destul de mare în rândul celorlalți actori globali de a trata separat cu Statele Membre și chiar de a le pune pe poziții divergente, atunci când interesele lor reclamă acest lucru. Diviziunea internă nu este o bună strategie pentru afirmarea rolului global al UE sau pentru atingerea obiectivelor pe termen lung ale statelor membre.

Chiar dacă Statele Membre aspiră la o Uniune Europeană care să aibă o singură voce, foarte puține dintre acestea militează pentru comunitarizarea politicii externe europene. A vorbi însă cu o singură voce nu înseamnă neapărat a duce o politică unică (așa cum este cazul politicii

comerciale, domeniu în care UE are o poziție de negociere comună și unică), ci într-un prim stadiu poate însemna coordonarea politicilor naționale, pornind de la principii comune²².

În acest sens, unii autori susțin limitarea marjei de manevră a Statelor Membre și crearea la nivel european a unui mecanism prin care UE să fie informată de fiecare dată când Statele Membre semnează acorduri bilaterale cu partenerii strategici ai UE. Mai mult decât atât, ar trebui ca aceasta să aibă posibilitatea de a respinge astfel de acorduri bilaterale atunci când acestea contravin interesului general european. De asemenea, o soluție ar fi stabilirea unor domenii și sectoare strategice în care UE să aibă rolul de unic interlocutor²³.

Totuși, așa cum am văzut în prima parte a lucrării, Tratatul de la Lisabona creează un cadru îmbunătățit pentru reprezentarea interesului european comun și pentru creșterea coerenței acțiunii externe europene. Atât Înalțul Reprezentant, care este și vicepreședintele Comisiei și care are acum la dispoziție un serviciu diplomatic european (SEAE), cât și Președintele Consiliului European, care nu are un mandat național, pot să acționeze eficient pentru promovarea interesului european comun.

De asemenea, este necesară o definiție mai clară și o prioritizare a obiectivelor și intereselor europene vizavi de partenerii strategici, astfel încât acțiunea externă a UE să fie cât mai eficientă. Trebuie clarificate și criteriile în urma cărora UE adoptă parteneriate strategice cu alte state, existând pericolul ca acest instrument, conceput pentru promovarea multilateralismului eficient, să fie golit de conținut și să creeze confuzii atât în interiorul UE, cât și în rândul partenerilor, care ar putea interpreta greșit ambițiile Europei.

Prin urmare, la împlinirea a zece ani de la adoptarea primei strategii de securitate, pentru a da o coerență mai mare PESC, este nevoie ca la nivelul Uniunii Europene să fie definită o nouă strategie de securitate. SES din 2003, dar și raportul asupra implementării acesteia din 2008 sunt depășite de rapiditatea schimbărilor din cadrul sistemului internațional, fiind necesară adaptarea obiectivelor de politică externă ale UE la noile realități. O nouă Strategie Europeană de Securitate

²² Zaki Laidi, *La norme sans la force. L'énigme de la puissance européenne*, Sciences Po, 2eme édition, Paris, 2008, pag. 198

²³ Sven Biscop and Thomas Renard, *The European Union as a security actor: Cooperative multilateralism*, în *Security and Human Rights*, nr. 1, 2010, pag. 12-18

ar face din UE un actor internațional mai bine pregătit să gestioneze schimbări precum cele din nordul Africii.

Preferința pentru norme a UE nu este împărtășită în totalitate de către toți ceilalți actori mondiali, cele mai relevante exemple în acest sens fiind SUA, China și India. Însă, conform ipotezei europene care evidențiază faptul că mai multă mondializare presupune mai multă guvernare globală și o interdependență crescută, India și China, odată integrate în sistemul internațional globalizat, vor ajunge să interiorizeze această preferință pentru norme, așa cum a fost cazul Braziliei care s-a alăturat UE în susținerea regulilor sistemului multilateral²⁴.

Unul dintre domeniile în care Europa se poate impune la nivel mondial și în care poate reprezenta un motor al schimbărilor este etica afacerilor internaționale și eradicarea corupției sau cel puțin diminuarea acesteia. Motivele principale care stârnesc mișcări de stradă, revoluții și schimbări de regim sunt sărăcia, inegalitățile sociale, șomajul, caracterul autoritar al politicii locale sau de stat, dar și caracterul insuportabil al corupției și dereglementările economice și politice²⁵ (vezi figura de mai jos).

²⁴ Zaki Laidi, *op. cit.*, pag. 228

²⁵ Philippe Esper, Christian de Boissieu, Pierre Delvolve, Christophe Jaffrelot, *op. cit.*, pag. 222 - 223

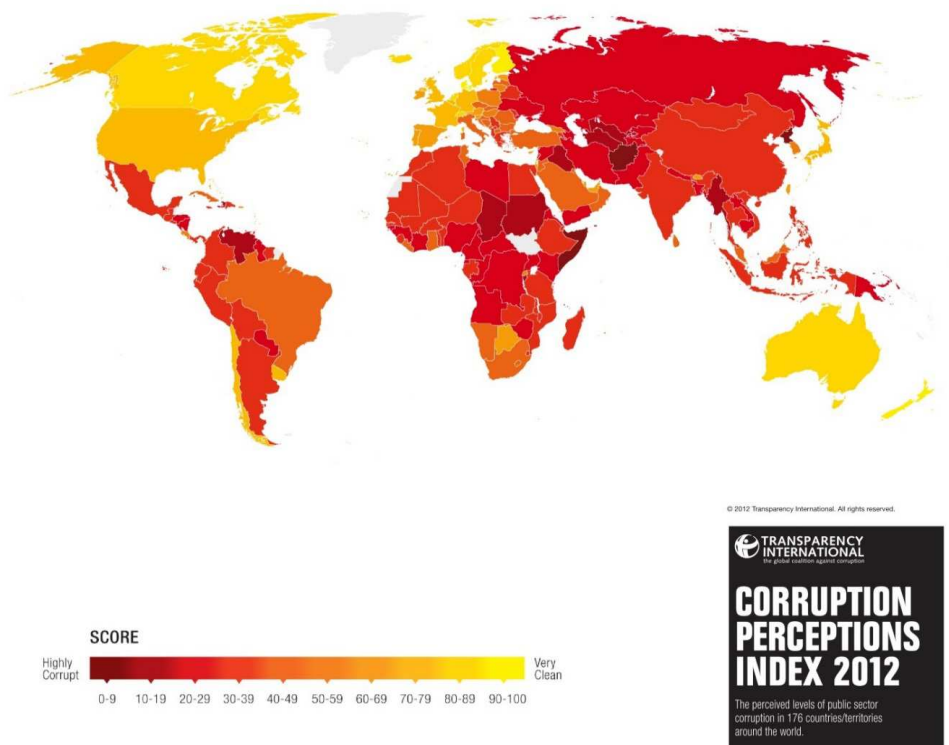

Figura nr. 7 Indicele percepției corupției în lume²⁶

Fiind conștientă de amenințarea pe care corupția o poate reprezenta în cadrul schimburilor internaționale, de riscurile pe care le comportă din punct de vedere politic și economic, Uniunea Europeană poate să inițieze discuții în cadrul G20 pentru dezvoltarea unor bune practici în domeniu, pentru crearea unei etici la nivel internațional. Prin parteneriatele pe care le stabilește cu puterile emergente (Rusia, China, India, Brazilia și altele) poate să le determine pe acestea să semneze și să respecte convenții și proceduri care să asigure transparență și reguli identice pentru toți actorii comerțului internațional, astfel încât să fie eliminată orice formă de distorsiune a piețelor internaționale și a concurenței²⁷.

²⁶Transparency International, Corruption Perceptions Index, disponibil la:

<http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/>

²⁷ Philippe Esper, Christian de Boissieu, Pierre Delvolve, Christophe Jaffrelot, *op.cit.*, pag. 223

Europeanii au susținut puternic în ultimul deceniu integrarea regională, noi regimuri globale și întărirea instituțiilor internaționale. Uniunea Europeană a reușit să introducă pe agenda internațională teme ca dezvoltarea durabilă, lupta împotriva sărăciei, a rasismului, ajutorul umanitar etc.

Pentru a-și putea păstra statutul de mare putere economică și pentru a-și afirma un important rol global, Uniunea Europeană trebuie să înceapă să se exprime cu o singură voce și în cadrul organizațiilor internaționale sau regionale, precum ONU, NATO sau OSCE. Este nevoie de construcția unei poziții europene comune cu privire la viitorul NATO și cu privire la extinderea acestei organizații. De asemenea, pentru a oferi un sens și un conținut relevant parteneriatelor strategice stabilite de către UE, Statele Membre trebuie să renunțe la a mai trata unilateral dosarele strategice cu marile puteri precum China, Rusia, India și chiar SUA. Acestea trebuie să-și coordoneze cât mai mult acțiunea externă și să coopereze cu scopul de a da cât mai multă greutate pozițiilor lor.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale:

- Battistella, Dario, *Théories des relations internationales*, 2eme édition, Les Presses Sciences Po, Paris, 2006
- Bărbulescu, Iordan Gheorghe, *Procesul decizional în Uniunea Europeană*, Polirom, Iași, 2008
- Bouche, Anne Marie, Denis Guignot, *Soft power, hard power. Une possibilité de répartir les responsabilités politiques et militaires entre l'UE et l'OTAN*, Les Editions de Riaux, Paris, 2006
- Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremția americană și imperatiivele sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, București 2000
- Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011
- Clergerie, Jean-Louis; Gruber, Annie et Rambaud, Patrick, *L'Union Européenne*, 8eme Edition, Dalloz, Paris, 2010
- Di Nolfo, Ennio, *Introducere în istoria relațiilor internaționale*, All, București, 2008
- Graz Collin S., *Războiul, Pacea și Relațiile Internaționale – O introducere în istoria strategică*, Polirom, Iași, 2010
- Guzzini, Stefano, *Realism și Realții Internaționale*, Edit. Institutul European, Iasi, 2000
- Heymann, Philip B., *Terrorism in America*, The MIT Press, London, 2000
- Jones, Andrew, *Globalizarea. Teoreticieni fundamentali*, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011
- Keohane, Robert O., Nye, Joseph S., *Putere și Interdependență*, Polirom, Iasi, 2009
- Kissinger, Henry, *Despre China*, Edit. Comunicare.ro, București, 2012
- Kissinger, Henry, *Diplomația*, Edit. All, Bucuresti, 1998

- Kratochwil, Friedrich, *The Puzzles of Politics. Inquiries into the genesis and transformation of international relations*, Routledge, New York, 2011
- Lăidi, Zaki, *La norme sans la force. L'énigme de la puissance européenne*, Sciences Po les Presses, Paris, 2005
- Laidi, Zaki, *Le monde selon Obama. La politique étrangère des Etats-Unis*, Flammarion, Champs Actuel, 2012, pag. 281-282
- Latouche, Serge, *Occidentalizarea lumii*, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2012
- Luzarraga, Francisco Aldecoa, Mercedes Guinea Llorente, *Europa viitorului: Tratatul de Lisabona*, trad. Jordan Gh. Bărbulescu, Polirom, Iași, 2011
- Manners, Ian, Lucarelli, Sonia, *Values and principles in European Union foreign policy*, Routledge, New York, 2006
- Marga, Andrei, *Filosofie si teologie astăzi*, EFES, Cluj-Napoca, 2005
- Mărginean, Ioan, *Proiectarea cercetării sociologice*, Polirom, Iași, 2000
- Mearsheimer, John J., *Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere*, Antet, 2003
- Monnet, Jean, *Mémoires*, Fayard, Livre de Poche, ediția a III-a, Paris, 2011
- Morgenthau, Hans J., *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Polirom, Iasi, 2007
- Nadkarni, Vidya, *Strategic partnerships in Asia. Balancing without alliances*, Routledge, New York, 2010
- Nugent, Neill, *The Government and Politics of the European Union*, Palgrave Macmillan, London, 1999
- Nye, Joseph S., *Viitorul puterii*, Polirom, Iasi, 2012
- Onuf, Greenwood Nicholas, *Making sense, making worlds. Constructivism in social theory and international relations*, Routledge, New York, 2013
- Păun Nicolae, Michael O'Neill, *Europe's Crisis - A Crisis of Values? , Europe's Constitutional Crisis: International Perspectives*, ediția a II-a, EFES, 2008, Cluj-Napoca
- Pușcaș, Vasile, *Managing global interdependencies*, Eikon, Cluj-Napoca, 2010
- Pușcaș, Vasile, *Relații internaționale / transnaționale*, Eikon, Cluj-Napoca, 2007
- Stiglitz, Joseph E., *Mecanisme globalizării*, Polirom, Iași, 2008

- Telo, Mario, *Relations internationales – une perspective européenne*, II-ème édition, Institut d'Etudes Européennes, Université de Bruxelles, Bruxelles, 2010
- Weldes, Jutta, *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*, vol. 12, University of Minnesota Press, Minnesota, 1999
- Vasquez, John A., Colin Elman, *Realismul și balanța de putere*, Polirom, Iași, 2012
- Wendt, Alexander, *Teoria Socială a politicii internaționale*, Polirom, Iași, 2011

Lucrări speciale:

- Barbier-Le Bris, Muriel – coord., *L'Union Européenne et la gouvernance mondiale. Quel apport avec quels acteurs?*, Bruylant, Bruxelles, 2012
- Biscop, Sven, *The Routledge handbook of European security*, Routledge, New York, 2013
- Burchill, Scott, *The national interest in international relations theory*, Palgrave Macmillan, New York, 2005
- Esper, Philippe et Boissieu, Christian, *Un monde sans Europe?*, Fayard, 2011
- Foucher, Michel, *L'Europe et l'avenir du monde*, Odile Jacob, Paris, 2009
- Gnesotto, Nicole, *L'Europe a-t-elle un avenir stratégique?*, Armand Colin, Paris, 2011
- Grevi, Giovanni, Vasconcelos, Alvaro de, *Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, nr 109, Mai 2008
- Gross, Eva, *The europeanization of national foreign policy. Continuity and change in european crisis management*, Palgrave Macmillan, Londra, 2009
- Herault, Paul, *Penser l'intérêt européen. Du compromis entre intérêts nationaux à l'intérêt général européen*, Institut d'Etudes Politiques de Paris, Ecole Doctorale de Sciences PO, thèse, 2009
- Hill, Christopher, Michael Smith, *International Relations and the European Union*, second edition, Oxford University Press, New York, 2011
- Laidi, Zaki, *La norme sans la force. L'énigme de la puissance européenne*, 2-ème édition, Les Presses de Sciences Po, Paris, 2008

- Lefebvre, Maxime, *L'Union Européenne peut-elle devenir une grande puissance ?*, La Documentation Française, Reflexe Europe, Paris, 2012
- Lefebvre, Maxime, *La politique étrangère européenne*, Presses Universitaires de France, Paris, 2011
- Matlary, Janne Haaland, *European Union Security Dynamics. In the New National Interest*, Palgrave Macmillan, London, 2009
- Pușcaș, Vasile, *Europa în criză*, Eikon, Cluj-Napoca, 2011
- Renard, Thomas and Biscop, Sven, *The European Union and emerging powers in the 21st century. How Europe can shape a new global order*, Ashgate, 2012
- Schwok, René et Merand, Frederic, *L'Union Européenne et la sécurité internationale. Théories et pratiques*, Université de Genève, Academia Bruylant, Louvain la Neuve, 2009
- Telo, Mario, *Europe : a Civilian Power ?*, Palgrave Macmillan, 2006
- Telo, Mario, *European Union and New Regionalism*, Ashgate, 2007
- Wong, Reuben and Hill, Cristopher, *National and European foreign policies. Towards Europeanization*, Routledge, New York, 2011

Studii și articole:

- Abis, Sébastien, *Europe et Méditerranée : se souvenir du futur*, în *Revue internationale et stratégique*, nr. 83, 2011, p. 121-129
- Ashworth, Lucian M., *Did the Realist – Idealist Great Debate Really Happen? A Revisionist History of International Relations*, în *International Relations*. Vol. 16 (1), London, 2002
- Bailer, Stefanie, *What factors determine bargaining power and success in EU negotiations?*, în *Journal of European Public Policy*, Vol. 17, nr. 5, 2010
- Bava, Ummu Salma, *The EU and India: challenges to a strategic partnership*, în Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, *Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia*, European Union, Institute for Security Studies, Chaillot Papers, nr 109, Mai 2008

- Biava, Alessia, *L'action de l'union européenne face au défi de la sécurisation de son approvisionnement énergétique*, in *Politique européenne*, nr. 22, 2007, pag. 105-123
- Biscop, Sven, *The UK and European defence: leading or leaving?*, *International Affairs*, 88:6, 2012, pag. 1297-1313
- Biscop, Sven, Thomas Renard, *The European Union as a security actor: Cooperative multilateralism*, *Security and Human Rights*, nr. 1, 2010, pag. 12-17
- Bono, Giovanna, *L'ambiguïté des relations OTAN-PESD : faux débat ou enjeu réel?*, in *Revue internationale et stratégique*, nr. 48, 2002, pag. 129-137
- Cantalapiedra, David Garcia, Javier Garcia Gonzalez, *The changing nature of NATO: Towards a regional security organization?*, *UNISCI Discussion Papers*, n° 22, Janvier 2010
- D'Argenson, Pierre-Henri, *Les enjeux de la création du service diplomatique européen*, *Politique Etrangère*, 2010/1 Printemps, pag. 125-134
- D'Estmael, Tanguy de Wilde, *Le partenariat entre l'UE et la Russie*, in René Schwok, Frédéric Merand, *L'Union Européenne et la sécurité internationales. Théories et pratiques*, Academia Bruylant, Université de Genève, 2009
- Dakowska, Dorota, Laure Neumayer, *Entre stabilisation et incorporation de l'étranger proche: les élargissements de l'UE*, in René Schwok, Frédéric Merand, *L'Union Européenne et la sécurité internationale. Théories et pratiques*, Academia Bruylant, Université de Genève, 2009
- Dangerfield, Martin, *The contribution of the Visegrád Group to the European Union's Eastern Policy: rhetoric or reality?*, in Jackie Gower and Graham Timmins, *The European Union, Russia and the Shared Neighbourhood*, Routledge, Londra, 2011
- Dangerfield, Martin, *The Visegrád Group in the Expanded European Union: From Pre-accession to Post-accession Cooperation*, in *East European Politics and Societies*, Vol. 22, 2008
- D'Argenson, Pierre-Henri, *The Future of European Defence Policy*, *Survival*, 51: 5, 143-154, 2009
- Delcour, Laure, *Quelle influence pour l'Union Européenne dans son voisinage oriental?*, *Etudes Européennes*, 2012, disponible la www.etudes-europeennes.eu – ISSN 2116-1917

- Dimitrova, Anna, *Y a-t-il une « doctrine Obama » en matière de politique étrangère ?*, în *L'Europe en Formation*, nr. 360, 2011, pag. 19-41
- Du Bois, Pierre, *Anciennes et nouvelles menaces : les enjeux de la sécurité en Europe*, în *Relations internationales*, nr. 125, 2006, pag. 5-16
- Dumoulin, André, *Vers un livre blanc européen de la sécurité et de la défense: entre „objet non-identifié” et fenêtre d’opportunité*, în *Revue internationale et stratégique*, nr. 82, 2011, pag.40-50
- Duțu, Petre, Buță, Viorel, *Interdependence of national interests with european interests*, *Strategic Impact*, CEEOL, issue 2, 2012, pag. 51-59
- Elmar, Brok, *The impact of Merkel’s visit with Obama on the EU-US relations*, *L’Europe en formation*, 2011/2 n. 360, pag. 13-17
- Feltz, Jean Loup, *Nouveaux accords ACP – UE*, *Etudes*, 2009/4 Tome 410, pag. 451-462
- Fischer, Sabine, *The EU and Russia: a contested partnership*, în Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, *Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, nr 109, Mai 2008,
- Fischer, Sabine, *The EU, Russia and the neighbourhood*, în *ISS Analysis*, December 2010
- Friedman, George, *Visegrad: A New European Military Force*, disponibil la http://www.stratfor.com/weekly/20110516-visegrad-new-european-militaryforce?htm_source=Weekly&htm_medium=mail&utm_campaign=110517&utm_content=GIRtitle&elq=831a62e617b748e5be70a87c5157a651, mai 2011
- Godement, Francois, *The EU and China: a necessary partnership*, în Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, *Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, nr 109, Mai 2008
- Gougeon, Jaques-Pierre, *L’Allemagne puissance*, *Revue internationale stratégique*, 2009/2, nr. 74, pag. 33-47
- Hofmann, Stephanie C., *OTAN : vers un nouveau concept stratégique?*, în *Politique étrangère*, 2008/1 Printemps, pag. 105-118

- Howorth, Jolyon, *La Grande-Bretagne et l'Europe : de la résistance à la rancœur*, in *Politique étrangère*, 2010/2 été, pag. 259-271
- Howorth, Jolyon, *OTAN et PESD : complexités institutionnelles et réalités politiques*, in *Politique étrangère*, 2009/4 Hiver, pag. 817-828
- Jacques, Jean-Paul, *La participation de l'Union Européenne aux organisations internationales*, in: Muriel Le Barbier – Le Bris – coord. , *L'Union Européenne et la gouvernance mondiale. Quel apport avec quels acteurs?*, Bruylant, Bruxelles, 2012
- Jaffrelot, Christophe, *L'enjeu mondial, les pays émergents*, Presses de Sciences Po, Paris, 2008
- Kienle, Eberhard, *Les « révolutions » arabes*, in *Critique internationale*, nr. 54, 2012, pag. 103-117
- Koepf, Tobias, *Interventions françaises en Afrique: la fin de l'europanisation?*, *Politique étrangère*, nr. 2 Eté, pag. 415-426, 2012
- Kourliandsky, Jean-Jacques, *Quelle autonomie pour l'Amérique latine?*, in *Revue internationale et stratégique*, nr. 72, 2008, pag. 199-208
- Kourliandsky, Jean-Jacques, *Renouveau politique et nouvelle donne diplomatique en Amérique latine*, in *Revue internationale et stratégique*, nr. 78, 2010, pag. 52-63
- Laïdi, Zaki, *Europe as a Risk Averse Power. A Hypothesis*, *Garnet Policy Brief*, nr. 11, februarie 2010
- Laïdi, Zaki, *The Normative Empire: the Unintended Consequences of European Power*, in *Garnet Policy Brief*, Nr. 6, 2008
- Lavenex, Sandra et Nicole Wichmann, *Gouvernance externe de la sécurité intérieure: la Politique européenne de voisinage*, in René Schwok, Frederic Merand, *L'Union Européenne et la sécurité internationale. Théories et pratiques*, Academia Bruylant, Université de Genève, 2009
- Lefebvre, Maxime, *L'Allemagne et l'Europe*, in *Revue internationale et stratégique*, 2009/2 ; nr. 74, pag. 86-97
- Lequesne, Christian, *La France peut-elle encore agir sur le monde?*, in *Revue Française de Science Politique*, vol. 62, numero 2 – avril 2012

- Maulny, Jean Pierre, *La politique de défense de l'Allemagne : le post-traumatique est encore loin*, *Revue internationale et stratégique*, 2009/2, nr. 74, pag. 108-113
- Medvedev, Dimitri, *La Russie, la crise mondiale et la sécurité européenne*, în *Politique étrangère*, 2008/4 Hiver, pag. 733-743
- Mérand, Frédéric, *Pierre Bourdieu and the Birth of European Defense*, în *Security Studies*, nr. 19: 2, 2010, pag. 342-374
- Moravcsik, Andrew and Vachudova, Milada Anna, *National Interests, State Power and EU Enlargement*, în *East European Politics and Societies*, Vol. 17, No. 1, 2003, pag. 42–57
- Moravcsik, Andrew, *Europe: The quiet superpower*, în *French Politics*, vol, 7 - 3/4, 2009, pag. 403-422
- Naurin Daniel, Lindahl Rutger, *Network Capital and Cooperation Patterns in the Working Groups of the Council of the EU*, în *European Union Institute Working Papers*, nr. 14, 2007
- Nye, Joseph S., *The benefits of soft power*, Harvard Business School, februarie 2004
- Passarelli Francesco, Barr Jason, *Preferences, the Agenda Setter, and the Distribution of Power in the EU*, în *Social Choice and Welfare*, Vol. 28, 2007
- Petiteville, Franck, *Le rôle international de l'UE et la théorie des relations internationales*, în René Schwok, Frederic Merand, *L'Union Européenne et la sécurité internationales. Théories et pratiques*, Academia Bruylant, Université de Genève, 2009
- Pfister, Stéphane, *La puissance européenne et la gestion civile des crises*, în René Schwok, Frederic Merand, *L'Union Européenne et la sécurité internationales. Théories et pratiques*, Academia Bruylant, Université de Genève, 2009, pag. 111-112
- Pogodda, Sandra, *Obama, the EU and the Middle East*, în *L'Europe en formation*, nr. 360, 2011, pag. 43-57
- Posen, Barry R., *European Union Security and Defense Policy: Response to ,Unipolarity?'*, în *Security Studies*, nr. 15: 2, 2006
- Rakotonirina, Haingo Mireille, *Le dialogue interrégional UE – Afrique depuis Cotonou: Le cas de la facilité de soutien à la paix en Afrique*, în *Politique européenne*, nr. 22, 2007, pag. 125-147

- Renard, Thomas, *The EU and its strategic partners. A critical assessment of the EU's strategic partnerships*, in Sven Biscop and Richard G. Whitman, *The Routledge handbook of european security*, Routledge, New York, 2013
- Rittelmeyer, Yann-Sven, *L'institutionnalisation de la présidence du Conseil Européen: entre dépendance institutionnelle et inflexions franco-allemandes*, in *Politique européenne*, nr. 35, 2011, pag. 55-82
- Sanderson, Claire, *Le Royaume-Uni et la défense européenne aujourd'hui: enjeux, choix, réalités*, in *Relations internationales*, nr. 125, 2006, pag. 73-81
- Sarkozy, Nicolas, *L'Union Européenne et la Russie dans la gouvernance mondiale*, in *Politique étrangère*, nr. 4, 2008 Hiver, pag. 723-732
- Smith, Michael and Rebecca Steffenson, *The EU and the United States*, in Christopher Hill and Michael Smith, *International Relations and the European Union*, second edition, Oxford University Press, New York, 2011
- Valladao, Alfredo, *L'UE et le Brésil : un partenariat naturel*, in Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, *Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, nr 109, Mai 2008
- Vasconcelos, Alvaro de, editor, *A strategy for EU foreign policy*, EU Institute for Security Studies, Report n. 7, Juin 2010
- Wagner, Christian, *The EU and India: a deepening partnership*, in Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, *Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, nr 109, Mai 2008
- Wasinski, Christophe et Morselli Valentina, *Comment se construit l'agenda sécuritaire international ?*, in *Revue internationale et stratégique*, nr. 82, 2011, pag. 77-85
- Zhongping, Feng, *A Chinese perspective on China-European relations*, in Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, *Partnerships for effective multilateralism. EU relations with Brazil, China, India and Russia*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, nr 109, Mai 2008

Documente:

- *** – Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Report on the first year of implementation of the Black Sea Synergy, disponibilă la http://eeas.europa.eu/blacksea/doc/com08_391_en.pdf
- *** – Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Global Europe: Competing in the world*, 4 octombrie 2006, disponibilă la <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/130376.htm>
- *** – Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *The European Interest: Succeeding in the age of globalisation*, Bruxelles, 2007, disponibilă la http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0581en01.pdf
- *** – Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, *The European Union and Latin America: Global Players in Partnership*, Bruxelles, 2009, disponibilă la http://eeas.europa.eu/la/index_fr.htm
- *** – Comunicarea Comisiei către Consiliu și Parlamentul European, *Sinergia Mării Negre – o nouă inițiativă de cooperare regională*, Bruxelles, aprilie 2007, disponibilă la http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_ro.pdf
- *** – Consiliul Uniunii Europene, *EU-CELAC Action Plan 2013-2015*, Santiago, Ianuarie, 2013, disponibil la http://eeas.europa.eu/lac/index_fr.htm
- *** – Jurnalul Oficial al UE, *Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene*, semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007, disponibil la http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/ro_RO/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=FXAC07306
- *** - Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, *Rezoluția Parlamentului European din 5 iunie 2008 privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate și a PESA*, 2008/2003(INI)

- *** – La communication de la Commission au Parlement Européen et au Conseil, *Une politique européenne de voisinage forte*, disponibilă la http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_774_fr.pdf
- *** – Raport privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate, *Asigurarea securității într-o lume în schimbare*, Bruxelles, Decembrie 2008, disponibil la http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/RO/reports/104652.pdf
- *** – Raportul anual al Secretarului General al NATO – 2012, disponibil la: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20130131_Annual_Report_2012_en.pdf
- *** – Strategia Europeană de Securitate, *O Europă sigură într-o lume mai bună*, Bruxelles, Decembrie 2003, disponibilă la <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIRO.pdf>
- *** – *The National Security Strategy of the United States of America*, Septembrie 2002, disponibilă la <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002>
- *** – *The National Security Strategy of the United States of America*, Martie 2006, disponibilă la <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2006>
- *** – Tratatul de la Lisabona, disponibil la www.europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/

Surse electronice:

- Comisia Uniunii Europene – http://ec.europa.eu/index_ro.htm
- Consiliul Uniunii Europene – www.consilium.europa.eu
- Grupul țărilor din Africa, Caraibe și Pacific – www.acp.int
- Grupul Visegrád – www.visegradgroup.eu
- Institutul European pentru Studii de Securitate – www.iss.europa.eu
- Organizația Trans-Atlanticului de Nord – www.nato.int
- Portalul Uniunii Europene – www.europa.eu
- Serviciul European pentru Acțiune Externă – www.eeas.europa.eu
- www.bookshop.europa.eu
- www.ec.europa.eu/europeaid
- www.etudes-europeennes.eu
- www.euobserver.com
- www.eur-lex.europa.eu
- www.globalissues.org
- www.ibtimes.com
- www.presseurop.eu
- www.stratfor.com
- www.whitehouse.gov
- www.ziare.com